

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی
گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی

پایان‌نامه دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی

**بررسی دیدگاه کاربران درباره تأثیر ویژگی‌های تعاملی رابط کاربر
پایگاه‌های اطلاعاتی بر رفتار علمی آنها بر پایه نظریه تجربه خوشایند**

استاد راهنما:

دکتر رحمت‌الله فتاحی

استاد مشاور:

دکتر محمدحسین دینانی

نگارش:

سید مهدی حسینی

تیرماه

۱۳۹۱

تفکر کنونی بنده در زمینه علم و مسائل پژوهشی ناصح تلاش و کوشش انسان‌های وارسته بسیاری است که با نیت پاک و بردباری در هر مرحله از علم مانند چراغی ماندگار در ذهنم مسیر را نورانی نمودند. چه آنانی که به صورت مستقیم در کلاس درسشان افتخار حضور داشتم و چه آنانی که با نوشته‌ای اثرگذار راهگشای مسائل ذهنیم بودند. با مرور یاد دوران آموختن، به این نکته باید اعتراف کنم که بیشتر معلم‌ها و استادانی که از علم و عمل آنها بهره‌مند شده‌ام، انسان‌هایی مثبت‌اندیش، با اراده، دانا، ماهر در تدریس، متعهد به حرفه خویش، و اثرگذار در مسیر والای بشریت هستند. اگر چه بیان نام همه آنان در اینجا ممکن نیست، اما همواره قلب و فکر خویش را با یاد دلپذیر این بزرگواران روشن می‌دارم!... با وجود این، به رسم شاگردی، لازم است تشکر قلبی خویش را نسبت به:

دکتر رحمت الله قتایی، به خاطر قبول هدایت بنده در انجام این پژوهش؛ **دکتر محمد حسین دیانی**، به خاطر ارائه مشاوره‌های ارزشمند برای بهبود این رساله؛ **دکتر مهری پریخ**، که در طول دوره دکتری همواره مشوق و یاور بنده بودند؛ **دکتر اعظم صنعت‌جو**، که همواره در تسهیل فرایند پژوهش بنده را پشتیبانی نمودند. **دکتر محمد رضا داروپناه**، که از کلاس درس ایشان بهره‌های فراوان بردم، ابراز دارم. بی شک این بزرگواران از نظر دانش و منش آنقدر پربار و مؤثر هستند که بیان صفات واقعی هر کدام در دفتری جداگانه نمی‌گنجد. پس، بنده را یارای بیان نکویی اینان، برحسب وظیفه شاگردی نسبت به استاد نیست. اما، تلاش دارم در آینده، ذره‌ای از ویژگی‌های این بزرگواران را در زمینه پژوهش، تدریس، و روابط انسانی در خویش عملی نمایم.

روابط مناسب تمامی اعضای خانواده و محیط علم دوست آن همواره پشتیبان روان و اراده من در راه پیگیری آموختن بوده است. اگر تلاش و فداکاری خانواده‌ام نبود، بنده به این مهم دست نمی‌یافتم. بر خود لازم می‌دانم که از مادر، گنجینه گرانبهای زندگی، برادرانم، پشتیبان‌های همیشگی، خواهرانم، مهربانانم، و همسرم، دوست و همسفرم، به خاطر تمام زحمات‌های که به خاطر رشد من کشیدند، تشکر کنم!

چکیده

مقدمه/زمینه: برخی امتیازهای محیط رایانه‌ای در فراهم نمودن امکان تعامل، ارائه منابع اطلاعاتی و تسهیل ارتباط علمی، سبب شده پژوهشگران زمان زیادی را به استفاده از این محیط اختصاص دهند. همچنین، برپایه نظریه تجربه خوشایند، غنی بودن محیط تعاملی رابط کاربر، تجربه خوشایندی به کاربر می‌دهد که وی را به مراجعه بعدی و استفاده بیشتر از منابع اطلاعاتی سوق می‌دهد. با وجود این، مشخص نیست که "آیا تعامل محیط رایانه‌ای در تحول فکری و رفتاری پژوهشگران نسبت به موضوع و مسئله مورد بررسی نقش دارد و سبب خواهد شد تا کاربران رفتار علمی متعادل‌تری (یا بهتری) برای بررسی موضوع اتخاذ نمایند؟"

هدف: هدف اصلی این پژوهش، آزمون تأثیرگذاری "ویژگی تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی" بر "رفتار علمی" کاربران از سویی و "دستیابی به تجربه خوشایند" متأثر از محیط رابط کاربر پایگاه اطلاعاتی بر "رفتار علمی کاربران" از سوی دیگر است.

روش: این پژوهش از نوع کاربردی است که با روش ترکیبی انجام شده است. ابتدا شاخص‌های سه متغیر "تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی"، "دستیابی به تجربه خوشایند"، و "رفتار علمی" شناسایی و تدوین گردید. سپس، با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه نیمه ساختار یافته دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دکتری دانشگاه‌های علوم پزشکی و فردوسی مشهد گردآوری شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها از روش "مدل‌سازی معادله ساختاری" و روش تفسیر مصاحبه استفاده شد.

یافته‌ها: نقش متغیرهای جنس، حوزه پژوهشی، سطح تحصیل و مهارت زبان انگلیسی بر میانگین نمره‌های چهار متغیر خودکارآمدی، تعامل رابط کاربر، تجربه خوشایند، رفتار علمی مشخص شد. همچنین، مشخص شد که میانگین توزیع نمره‌های هر کدام از چهار متغیر مورد مطالعه در چه سطحی است. در نهایت با استفاده از تحلیل مدل‌های ساختاری، تأثیر هر کدام از چهار متغیر مورد مطالعه در نقش مستقل، وابسته، واسطه، و مداخله‌گر بررسی شد.

نتایج: در این پژوهش آزمودنی‌هایی که خودکارآمدی بیشتری داشته‌اند تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی را بیشتر حس نموده‌اند. همچنین، این افراد تحول بیشتری در زمینه رفتار علمی در خود احساس نموده‌اند. یعنی، خودکارآمدی ویژگی مهمی برای ایجاد تعامل با رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی و ارتقاء رفتار علمی در افراد است. همچنین، افرادی که ظرفیت بیشتری برای دستیابی به تجربه خوشایند دارند، امکان اینکه رفتار علمی آنها بر اثر تعامل با محیط رایانه تحول یابد بیشتر است. سرانجام باید گفت که تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی می‌تواند بر رفتار علمی کاربران تأثیر مثبت داشته باشد.

کاربردهای احتمالی: یافته‌های این پژوهش ممکن است در حوزه‌های پژوهشی زیر کاربرد داشته باشد: (۱) حوزه‌های آموزشی مانند "آموزش از راه دور" یا "تربیت پژوهشگر" که در آنها شکل‌گیری، دگرگونی و اصلاح رفتارهای علمی در کاربران اهمیت دارد. (۲) حوزه تعامل انسان-رایانه که به تأثیر محیط رایانه بر رفتار علمی کاربران به عنوان حوزه جدیدی برای پژوهش توجه خواهد کرد. (۳) حوزه پژوهشی کاربرد نظریه تجربه خوشایند که تأثیر پذیری رفتار علمی کاربران از تعامل رابط کاربر بر اثر دستیابی به تجربه خوشایند سبب تقویت نظریه خواهد شد.

اصالت/ ارزش: این پایان‌نامه به دو دلیل می‌تواند سودمند باشد. اول، چارچوب نظری نویی برای انجام پژوهش معرفی نموده است. دوم، رفتار علمی پژوهشگران را از زاویه نویی مورد توجه قرار داده است.

کلیدواژه‌ها: رفتار علمی، تعامل رابط کاربر، ویژگی‌های تعاملی، تجربه خوشایند، نظریه جریان، خودکارآمدی، مدل‌سازی معادله ساختاری

فهرست مطالب

۱	فصل اول: درآمدی بر پژوهش
۲	۱-۱. مقدمه و بیان مسئله
۸	۲-۱. اهمیت مسئله و ضرورت پژوهش
۹	۳-۱. هدف‌های پژوهش
۱۰	۴-۱. فرضیه‌های پژوهش
۱۸	۵-۱. محدودیت‌های این پژوهش
۱۹	۶-۱. تعریف مفهومی و عملیاتی اصطلاح‌ها
۲۱	۱-۶-۱. چگونگی عملیاتی نمودن اصطلاح‌ها
۲۲	فصل دوم: مبانی نظری و مرور پیشینه
۲۳	۱-۲. مقدمه
۲۴	۲-۲. رفتار علمی
۲۴	۱-۲-۲. نظریه‌های مطرح درباره رفتار
۲۵	۲-۲-۲. تعریف رفتار
۲۸	۳-۲-۲. تغییر رفتار
۳۰	۴-۲-۲. یادگیری رفتار اجتماعی انسان
۳۶	۵-۲-۲. رفتار علمی
۳۸	۱-۵-۲-۲. رفتار علمی بهنجار از دیدگاه جامعه‌شناسی
۴۰	۲-۵-۲-۲. اخلاق پژوهش
۴۱	۳-۵-۲-۲. ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری دانشمندان از دیدگاه روان‌شناسی
۴۲	۶-۲-۲. جمع‌بندی مطالعه متون مربوط به "رفتار علمی"
۴۳	۳-۲. تعامل انسان- رایانه
۴۳	۱-۳-۲. تاریخچه، دامنه و هدف تعامل انسان- رایانه
۴۵	۲-۳-۲. ویژگی‌های رابط کاربر
۴۶	۳-۳-۲. ویژگی‌های تعاملی رابط کاربر
۴۶	۱-۳-۳-۲. تعریف و سرچشمه مفهوم تعامل
۵۰	۲-۳-۳-۲. تجربه کاربر
۵۴	۳-۳-۳-۲. شاخص‌های تعامل در رابط کاربر
۵۶	۴-۳-۳-۲. تأثیر تعامل بر کاربر
۵۹	۴-۲. روان‌شناسی مثبت
۵۹	۱-۴-۲. تعریف، هدف و دامنه

۶۱	۲-۴-۲. نظریه "تجربه خوشایند"
۶۴	۲-۴-۳. کاربرد نظریه "تجربه خوشایند"
۶۶	۲-۵-۵. پیشینه پژوهشی
۶۶	۲-۵-۱. ارائه، تثبیت و مؤلفه‌های نظریه تجربه خوشایند
۷۰	۲-۵-۲. روش‌های گردآوری داده‌ها در پژوهش‌های تجربه خوشایند
۷۳	۲-۵-۳. ریشه‌ها (عوامل) و نتایج تجربه خوشایند در محیط رایانه
۷۵	۲-۵-۴. حوزه‌های پژوهشی که نظریه تجربه خوشایند در آنها کاربرد دارد
۷۶	۲-۵-۵. نقدها یا موانع پژوهش مبتنی بر تجربه خوشایند در محیط رایانه
۷۷	۲-۵-۶. گذشته، حال، و آینده پژوهش‌های مبتنی بر نظریه تجربه خوشایند در محیط رایانه
۸۲	۲-۶-۶. استنباط از پیشینه نظری پژوهش
۸۶	۳. فصل سوم: روش‌شناسی پژوهش
۸۷	۳-۱-۱. مقدمه
۸۷	۳-۲-۲. روش پژوهش
۹۰	۳-۳-۳. جامعه آماری
۹۰	۳-۴-۴. حجم نمونه و روش نمونه‌گیری
۹۱	۳-۵-۵. ابزار گردآوری داده‌ها و اعتبار آن
۹۳	۳-۵-۱. اعتبار پرسشنامه
۹۸	۳-۶-۶. روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها
۹۹	۴. فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها
۱۰۰	۴-۱-۱. مقدمه
۱۰۰	۴-۲-۲. بخش اول: توصیف وضعیت آزمودنی‌ها
۱۰۱	۴-۲-۱. جنسیت آزمودنی‌ها
۱۰۲	۴-۲-۲. حوزه‌های پژوهشی آزمودنی‌ها
۱۰۳	۴-۲-۳. سطح تحصیل آزمودنی‌ها
۱۰۴	۴-۲-۴. مهارت آزمودنی‌ها در بهره‌گیری از زبان انگلیسی
۱۰۶	۴-۲-۵. وضعیت آثار علمی آزمودنی‌ها
۱۰۷	۴-۲-۵-۱. وضعیت آثار انگلیسی آزمودنی‌ها
۱۰۹	۴-۲-۵-۲. وضعیت آثار فارسی آزمودنی‌ها
۱۱۰	۴-۲-۵-۳. مجموع آثار فارسی و انگلیسی آزمودنی‌ها
۱۱۲	۴-۲-۶. تجربه آزمودنی‌ها در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی
۱۱۳	۴-۲-۷. استفاده آزمودنی‌ها از پایگاه‌های اطلاعاتی
۱۱۴	۴-۲-۸. مهارت آزمودنی‌ها و دشواری استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی
۱۱۶	۴-۲-۸-۱. مهارت آزمودنی‌ها در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی

۱۱۶ ۲-۸-۲-۴. دشواری استفاده از پایگاه اطلاعاتی
۱۱۷ ۳-۸-۲-۴. وضعیت حالت‌های هشتمانه نمودار ۴-۵ در پاسخ پرسش ۱۱
۱۲۰ ۹-۲-۴. استفاده از دوره‌های آموزشی آشنایی با پایگاه اطلاعاتی
۱۲۰ ۱۰-۲-۴. وضعیت خودکارآمدی آزمودنی‌ها (متغیر مداخله‌گر)
۱۲۲ ۱۱-۲-۴. وضعیت تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی (متغیر مستقل)
۱۳۶ ۱۲-۲-۴. وضعیت دستیابی آزمودنی‌ها به تجربه خوشایند (متغیر واسط)
۱۵۱ ۱۳-۲-۴. وضعیت رفتار علمی آزمودنی‌ها (متغیر وابسته)
۱۶۴ ۱۴-۲-۴. آزمون نرمال بودن توزیع متغیرها
۱۷۱ ۳-۴. بخش دوم: تحلیل داده‌ها
۱۷۳ ۱-۳-۴. برازش مدل‌های اندازه‌گیری (تحلیل عامل تأییدی)
۱۷۳ ۱-۱-۳-۴. برازش مدل اندازه‌گیری متغیر خودکارآمدی
۱۷۸ ۲-۱-۳-۴. برازش مدل اندازه‌گیری تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی
۱۸۱ ۳-۱-۳-۴. برازش مدل اندازه‌گیری تجربه خوشایند
۱۸۴ ۴-۱-۳-۴. برازش مدل اندازه‌گیری رفتار علمی
۱۸۷ ۲-۳-۴. برازش مدل‌های ساختاری (پاسخ فرضیه‌های پژوهش)
۱۸۷ ۱-۲-۳-۴. آزمون فرضیه‌ها در بافت دو متغیره
۱۹۹ ۲-۲-۳-۴. آزمون فرضیه‌ها در بافت سه متغیره
۲۰۳ ۳-۲-۳-۴. آزمون فرضیه‌ها در بافت چهار متغیره

۵. فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری ۲۰۸

۲۰۹ ۱-۵. مقدمه
۲۱۰ ۲-۵. یافته‌های بخش توصیف داده‌ها
۲۱۰ ۱-۲-۵. متغیرهای جمعیت شناختی
۲۱۱ ۲-۲-۵. وضعیت آثار علمی آزمودنی‌ها
۲۱۱ ۳-۲-۵. تجربه آزمودنی‌ها و میزان استفاده آنان از پایگاه‌های اطلاعاتی
۲۱۲ ۴-۲-۵. وضعیت خودکارآمدی آزمودنی‌ها (متغیر مداخله‌گر)
۲۱۴ ۵-۲-۵. وضعیت تعامل رابط کاربر (متغیر مستقل)
۲۱۵ ۶-۲-۵. دستیابی کاربران به تجربه خوشایند هنگام استفاده از پایگاه اطلاعاتی (متغیر واسط)
۲۱۶ ۱-۶-۲-۵. مهارت آزمودنی‌ها در استفاده از پایگاه اطلاعاتی
۲۱۶ ۲-۶-۲-۵. دشواری استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی
۲۱۶ ۳-۶-۲-۵. وضعیت حالت‌های ذهنی هشتمانه هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی
۲۱۸ ۴-۶-۲-۵. هفت شاخص "تجربه خوشایند" برپایه طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت
۲۱۹ ۷-۲-۵. وضعیت رفتار علمی آزمودنی‌ها (متغیر وابسته)
۲۲۱ ۸-۲-۵. آزمون نرمال بودن متغیرهای مورد مطالعه
۲۲۱ ۳-۵. یافته‌های بخش تحلیل داده‌ها

۲۲۱	۱-۳-۵. نتایج تحلیل عاملی متغیرهای مورد مطالعه.....
۲۲۱	۱-۳-۵. نتایج تحلیل عاملی متغیر مداخله‌گر خودکارآمدی.....
۲۲۲	۲-۳-۵. نتایج تحلیل عاملی متغیر تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی.....
۲۲۲	۳-۱-۳-۵. نتایج تحلیل عاملی متغیر دستیابی آزمودنی‌ها به تجربه خوشایند.....
۲۲۳	۴-۱-۳-۵. نتایج تحلیل عاملی متغیر رفتار علمی آزمودنی‌ها.....
۲۲۵	۲-۳-۵. نتایج تحلیل ساختاری تأثیر متغیرها بر همدیگر.....
۲۲۵	۱-۲-۳-۵. آزمون فرضیه‌ها در بافت دو متغیره.....
۲۲۷	۲-۲-۳-۵. آزمون فرضیه‌ها در بافت سه متغیره.....
۲۲۸	۳-۲-۳-۵. آزمون فرضیه‌ها در بافت چهار متغیره.....
۲۳۶	۴-۵. نتایج پژوهش.....
۲۳۸	۵-۵. پیشنهادهای پژوهش.....
۲۳۸	۱-۵-۵. پیشنهادهای برخاسته از یافته‌های پژوهش.....
۲۳۹	۲-۵-۵. پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده.....
۲۴۱	کتابنامه.....
۲۴۹	پیوست‌ها
۲۵۰	پیوست ۱: جدول تطابق ویژگی‌ها و رفتارهای علمی ذکر شده در متون.....
۲۵۳	پیوست ۲: پرسشنامه.....
۲۵۹	پیوست ۳: مصاحبه نیمه ساختار یافته.....

فهرست جدول‌ها

عنوان جدول.....	صفحه
جدول ۱-۱. اجزاء قابل اندازه‌گیری متغیرهای مستقل، واسط و وابسته در این پژوهش.....	۱۶
جدول ۲-۲. هستی‌شناسی امکان مبادله "رفتارهای علمی" انسان.....	۳۴
جدول ۳-۲. سازه‌های درون مدل‌های تجربه خوشایند (Finneran and Zhang, ۲۰۰۵).....	۷۴
جدول ۳-۱. آلفای کرانباخ بدست آمده برای چهار گویه خودکارآمدی در پرسشنامه.....	۹۵
جدول ۳-۲. آلفای کرانباخ بدست آمده برای دوازده گویه تعامل رابط کاربر پایگاه اطلاعاتی پرسشنامه.....	۹۵
جدول ۳-۳. آلفای کرانباخ بدست آمده برای چهارده گویه تجربه خوشایند در پرسشنامه.....	۹۶
جدول ۳-۴. آلفای کرانباخ بدست آمده برای بیست گویه رفتار علمی در پرسشنامه.....	۹۷
جدول ۴-۱. پراکندگی آزمودنی‌ها به تفکیک جنسیت.....	۱۰۱
جدول ۴-۲. نتایج آزمون تی مستقل برای مقایسه میانگین نمره‌ها بر حسب جنسیت در چهار متغیر مورد مطالعه.....	۱۰۲
جدول ۴-۳. پراکندگی حوزه‌های علمی آزمودنی‌ها.....	۱۰۲
جدول ۴-۴. بررسی میانگین متغیرها بر حسب حوزه علمی با استفاده از آزمون تحلیل واریانس.....	۱۰۳
جدول ۴-۵. سطح تحصیل آزمودنی‌ها.....	۱۰۳
جدول ۴-۶. نتایج آزمون تی مستقل برای مقایسه میانگین نمره‌های دانشجویان دکتری و اعضاء هیئت علمی.....	۱۰۴
جدول ۴-۷. وضعیت آزمودنی‌ها از نظر مهارت انگلیسی.....	۱۰۵
جدول ۴-۸. بررسی تفاوت میانگین نمره‌های آزمودنی‌ها بر پایه سطح مهارت زبان انگلیسی (تحلیل واریانس).....	۱۰۵
جدول ۴-۹. مجموع آثار (کتاب، مقاله، کنفرانس علمی) انگلیسی منتشر شده آزمودنی‌ها.....	۱۰۸
جدول ۴-۱۰. مجموع آثار (کتاب، مقاله، و کنفرانس علمی) فارسی منتشر شده آزمودنی‌ها.....	۱۰۹
جدول ۴-۱۱. مجموع آثار منتشر شده فارسی و انگلیسی آزمودنی‌ها.....	۱۱۱
جدول ۴-۱۲. میزان تجربه آزمودنی‌ها در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۱۳
جدول ۴-۱۳. میزان استفاده آزمودنی‌ها از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۱۴
جدول ۴-۱۴. وضعیت مهارت آزمودنی‌ها در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۱۶
جدول ۴-۱۵. وضعیت دشواری استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی به نظر آزمودنی‌ها.....	۱۱۶
جدول ۴-۱۶. هشت حالت ذهنی آزمودنی‌ها (ترکیب سطوح مهارت و دشواری استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی).....	۱۱۸
جدول ۴-۱۷. وضعیت استفاده آزمودنی‌ها در دوره‌های آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۲۰
جدول ۴-۱۸. میانگین، میانه، نما و انحراف استاندارد چهار گویه خودکارآمدی.....	۱۲۱
جدول ۴-۱۹. وضعیت باور آزمودنی‌ها به خودکارآمدی خویش در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی، بهره‌گیری از منابع علمی، توانایی خودآموزی و ارتقاء رفتار علمی از طریق منابع اطلاعاتی محیط رایانه.....	۱۲۱
جدول ۴-۲۰. پراکندگی و میزان مجموع نمره‌های آزمودنی‌ها از نظر خودکارآمدی.....	۱۲۲
جدول ۴-۲۱. وضعیت کنترل کاربر، شاخص اول تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی از نگاه آزمودنی‌ها.....	۱۲۳
جدول ۴-۲۲. وضعیت نحوه پاسخگویی، شاخص دوم تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی از نگاه آزمودنی‌ها.....	۱۲۵

جدول ۴-۲۳. وضعیت تعامل به موقع، شاخص سوم تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی از نگاه آزمودنی‌ها.....	۱۲۷
جدول ۴-۲۴. وضعیت احساس دسترسی، شاخص چهارم تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی از نگاه آزمودنی‌ها.....	۱۲۸
جدول ۴-۲۵. وضعیت شخصی سازی، شاخص پنجم تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی از نگاه آزمودنی‌ها.....	۱۳۰
جدول ۴-۲۶. وضعیت سرگرم کنندگی، شاخص پنجم تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی از نگاه آزمودنی‌ها.....	۱۳۲
جدول ۴-۲۷. معیارهای گرایش مرکزی شش شاخص تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی از نگاه آزمودنی‌ها.....	۱۳۴
جدول ۴-۲۸. وضعیت پراکندگی نمره‌های تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی از نگاه آزمودنی‌ها.....	۱۳۵
جدول ۴-۲۹. وضعیت دستیابی آزمودنی‌ها به لذت درونی هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۳۷
جدول ۴-۳۰. وضعیت دستیابی آزمودنی‌ها به تمرکز کامل هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۳۸
جدول ۴-۳۱. وضعیت عمل مبتنی بر آگاهی آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۴۰
جدول ۴-۳۲. وضعیت احساس بازخورد آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۴۲
جدول ۴-۳۳. وضعیت اهداف روشن آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۴۴
جدول ۴-۳۴. وضعیت ایجاد حالت ناخودآگاه در آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۴۶
جدول ۴-۳۵. وضعیت درک متفاوت از سپری شدن زمان بر اثر از پایگاه‌های اطلاعاتی توسط آزمودنی‌ها.....	۱۴۸
جدول ۴-۳۶. معیارهای گرایش مرکزی نمره‌های هفت شاخص دستیابی آزمودنی‌ها به تجربه خوشایند.....	۱۴۹
جدول ۴-۳۷. وضعیت پراکندگی نمره‌های متغیر تجربه خوشایند هنگام استفاده آزمودنی‌ها از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۵۰
جدول ۴-۳۸. وضعیت دگرگونی نگرش علمی آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۵۲
جدول ۴-۳۹. وضعیت دگرگونی فرایند/فعالیت علمی آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۵۴
جدول ۴-۴۰. وضعیت دگرگونی هنجار علمی آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۵۷
جدول ۴-۴۱. وضعیت دگرگونی شناخت ساختار دانش آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۵۹
جدول ۴-۴۲. وضعیت دگرگونی شخصیت علمی آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۶۱
جدول ۴-۴۳. خلاصه معیارهای گرایش مرکزی نمره‌های مربوط به پنج شاخص تحول رفتار علمی آزمودنی‌ها هنگام استفاده پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۶۳
جدول ۴-۴۴. وضعیت پراکندگی نمره‌های تحول رفتار علمی آزمودنی‌ها هنگام استفاده پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۶۴
جدول ۴-۴۵. نتایج آزمون نرمال بودن توزیع نمره‌های چهار متغیر مورد مطالعه در این پژوهش.....	۱۶۴
جدول ۴-۴۶. شاخص نرمال بودن توزیع نمره‌های چهار متغیر مورد بررسی.....	۱۶۷
جدول ۴-۴۷. نتایج محاسبه کجی و کشیدگی و مقدار بحرانی آنها برای نرمال بودن به تفکیک چهار گویه خودکارآمدی.....	۱۷۴
جدول ۴-۴۸. فاصله دورترین داده‌ها از مرکز توزیع فراوانی خودکارآمدی برپایه خروجی ماه‌الانویس.....	۱۷۴
جدول ۴-۴۹. شاخص های نکویی مدل اندازه گیری متغیر خودکارآمدی (مدل ۴-۲).....	۱۷۷
جدول ۴-۵۰. وضعیت معنی داری بارهای عاملی (مدل ۴-۲).....	۱۷۸
جدول ۴-۵۱. شاخص های نکویی برازش مدل اندازه گیری تعامل رابط کاربر پایگاه اطلاعاتی.....	۱۸۰
جدول ۴-۵۲. شاخص های نکویی برازش مدل اندازه گیری تعامل رابط کاربر پایگاه اطلاعاتی.....	۱۸۱

جدول ۴-۵۳. شاخص‌های نکویی برآزش مدل اندازه‌گیری متغیر تجربه خوشایند (مدل ۴-۴).....	۱۸۳
جدول ۴-۵۴. وضعیت معنی‌داری شاخص‌های نکویی برآزش مدل اندازه‌گیری متغیر تجربه خوشایند.....	۱۸۴
جدول ۴-۵۵. شاخص‌های نکویی برآزش مدل اندازه‌گیری متغیر رفتار علمی (مدل ۴-۵).....	۱۸۶
جدول ۴-۵۶. وضعیت معنی‌داری بارهای عاملی متغیر رفتار علمی (مدل ۴-۵).....	۱۸۷
جدول ۴-۵۷. شاخص‌های نکویی برآزش مدل پیش‌بینی متغیر رفتار علمی با استفاده از متغیر تعامل رابط کاربر پایگاه اطلاعاتی.....	۱۸۹
جدول ۴-۵۸. وضعیت معنی‌داری بارهای عاملی محاسبه شده برای مدل ۴-۶.....	۱۹۰
جدول ۴-۵۹. شاخص‌های نکویی برآزش مدل پیش‌بینی متغیر تجربه خوشایند با استفاده از متغیر تعامل رابط کاربر پایگاه اطلاعاتی (مدل ۴-۷).....	۱۹۳
جدول ۴-۶۰. وضعیت معنی‌داری مقادیر محاسبه شده برای بارهای عاملی مدل ۴-۷.....	۱۹۴
جدول ۴-۶۱. شاخص‌های نکویی برآزش مدل ساختاری پیش‌بینی متغیر رفتار علمی با استفاده از متغیر تجربه خوشایند.....	۱۹۶
جدول ۴-۶۲. وضعیت معنی‌داری رگرسیون‌های نشان داده شده در مدل ۴-۸.....	۱۹۷
جدول ۴-۶۳. شاخص‌های نکویی برآزش مدل ساختاری سه متغیر تعامل رابط کاربر، تجربه خوشایند و رفتار علمی (مدل ۴-۱۰).....	۲۰۱
جدول ۴-۶۴. وضعیت معنی‌داری رگرسیون‌های نمایش داده شده در مدل ۴-۱۰.....	۲۰۲
جدول ۴-۶۵. شاخص‌های نکویی برآزش مدل ساختاری چهار متغیر خودکارآمدی، تعامل رابط کاربر، تجربه خوشایند و رفتار علمی.....	۲۰۵
جدول ۴-۶۶. وضعیت معنی‌داری رگرسیون‌های ارائه شده در مدل ۴-۱۱.....	۲۰۶

فهرست شکل‌ها

عنوان شکل.....	صفحه
شکل ۱-۱. مدل مفهومی ساختار کلی متغیرهای مورد مطالعه و جنبه‌ها/عناصر هر کدام از آنها.....	۱۰
شکل ۱-۲. مدل تجربه خوشایند در بافت وب سایت جهانگردی (Skadberg and Kimmel, ۲۰۰۴).....	۱۵
شکل ۱-۳. چارچوب روابط پیش‌بینی شده متغیرها برای تشکیل فرضیه‌ها.....	۱۷
شکل ۱-۲. عمل مستدل و رفتار برنامه ریزی شده. قسمت کمرنگ مربوط به نظریه عمل مستدل است و کل شکل مربوط به نظریه رفتار برنامه ریزی شده است (Glanz et al., ۲۰۰۸).....	۲۹
شکل ۲-۲. ارتباط یکطرفه، واکنشی، و تعاملی (Rafaeli, ۱۹۸۸).....	۴۷
شکل ۲-۳. رابطه تجربه کاربر با سایر تجاربی که می‌توان مورد مطالعه قرار داد (Law et al., ۲۰۰۹).....	۵۱
شکل ۲-۴. مدل مؤلفه‌های تجربه کاربر (Mahlke and Thurnig, ۲۰۰۷).....	۵۳
شکل ۲-۵. مدل جریان مطلوب با سه مسیر (Csikszentmihalyi, ۱۹۷۵).....	۶۳
شکل ۲-۶. مدل جریان مطلوب با چهار مسیر (Csikszentmihalyi, ۱۹۹۰).....	۶۴
شکل ۴-۱. نمایش مدل اندازه‌گیری و مدل ساختاری در مدل سازی معادلات ساختاری.....	۱۷۲

فهرست مدل‌ها

عنوان مدل.....	صفحه
مدل ۴-۱. مدل اندازه‌گیری خودکارآمدی (مدل اولیه).....	۱۷۳
مدل ۴-۲. مدل اندازه‌گیری خودکارآمدی (مدل اصلاح شده).....	۱۷۶
مدل ۴-۳. مدل اندازه‌گیری متغیر تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۷۹
مدل ۴-۴. مدل اندازه‌گیری متغیر تجربه خوشایند.....	۱۸۲
مدل ۴-۵. مدل اندازه‌گیری متغیر رفتار علمی.....	۱۸۵
مدل ۴-۶. مدل ساختاری پیش‌بینی متغیر رفتار علمی با استفاده از متغیر تعامل رابط کاربر پایگاه اطلاعاتی.....	۱۸۸
مدل ۴-۷. مدل ساختاری پیش‌بینی تجربه خوشایند با استفاده از متغیر تعامل رابط کاربر پایگاه اطلاعاتی.....	۱۹۲
مدل ۴-۸. مدل ساختاری پیش‌بینی رفتار علمی با استفاده از متغیر تجربه خوشایند.....	۱۹۵
مدل ۴-۹. مدل ساختاری سه متغیره تعامل رابط کاربر، تجربه خوشایند و رفتار علمی (مدل اولیه).....	۱۹۹
مدل ۴-۱۰. مدل ساختاری سه متغیره تعامل رابط کاربر، تجربه خوشایند و رفتار علمی (مدل اصلاح شده).....	۲۰۰
مدل ۴-۱۱. مدل ساختاری چهار متغیره خودکارآمدی، تعامل رابط کاربر، تجربه خوشایند و رفتار علمی.....	۲۰۴

فهرست نمودارها

عنوان نمودار.....	صفحه
نمودار ۴-۱. نمودار نهایی تابع لوتکا درباره تعداد مقاله‌ها به نسبت درصد نویسندگان ($C=1, n=2$).....	۱۰۷
نمودار ۴-۲. فراوانی آثار منتشر شده به زبان انگلیسی توسط آزمودنی‌ها.....	۱۰۹
نمودار ۴-۳. فراوانی تجمعی و درصد آثار منتشر شده آزمودنی‌ها به زبان فارسی.....	۱۱۰
نمودار ۴-۴. فراوانی تجمعی و درصد آثار فارسی و انگلیسی منتشر شده آزمودنی‌ها.....	۱۱۲
نمودار ۴-۵. حالت ذهنی در نتیجه ترکیب مهارت و چالش (به نقل از Lacay and Casey).....	۱۱۵
نمودار ۴-۶. وضعیت تعداد حالت‌های هشتگانه تجربه خوشایند که آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی در خود احساس کرده‌اند.....	۱۱۷
نمودار ۴-۷. فراوانی احساس حالت‌های هشتگانه تجربه خوشایند از سوی آزمودنی‌ها هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی.....	۱۱۸
نمودار ۴-۸. نه حالت حاصل از ترکیب سه سطح مهارت کاربر و سه سطح دشواری استفاده از پایگاه اطلاعاتی (حالت ذهنی نهم - در مسیر دستیابی به تجربه خوشایند - برای اصلاح نمودار ۴-۵ پیشنهاد شده است).....	۱۱۹
نمودار ۴-۹. نمودار خطی نرمال بودن داده‌های متغیر.....	۱۶۸
نمودار ۴-۱۰. نمودار خطی نرمال بودن داده‌های متغیر تعامل رابط کاربر.....	۱۶۸
نمودار ۴-۱۱. نمودار خطی نرمال بودن داده‌های متغیر تجربه خوشایند.....	۱۶۹
نمودار ۴-۱۲. نمودار خطی نرمال بودن داده‌های متغیر رفتار علمی.....	۱۶۹

۱. فصل اول: درآمدی بر پژوهش

- ۱-۱. مقدمه و بیان مسأله
- ۲-۱. اهمیت مسئله و ضرورت پژوهش
- ۳-۱. هدف‌های پژوهش
- ۴-۱. فرضیه‌ها و پرسش‌های پژوهش
- ۵-۱. محدودیت‌های پژوهش
- ۶-۱. تعریف مفهومی و عملیاتی اصطلاح‌ها

۱-۱. مقدمه و بیان مسئله

بخش زیادی از رفاه اجتماعی جوامع بشری متأثر از دستاوردهای مبتنی بر استفاده از یافته‌های علمی است. یافته‌های علمی حاصل تفکر و رفتار افرادی است که در زمینه مورد نظر وقت و عمر خویش را هزینه نموده‌اند. تفکر و رفتارهایی که منجر به تولید علمی می‌شود ویژگی عده محدودی از افراد جامعه است که در اصطلاح به آنان "پژوهشگر" یا "دانشمند" می‌گوییم. مجموع ویژگی‌های فکری و رفتاری پژوهشگران که هنگام استفاده از ساختارهای دانش^۱ و با هدف حل مسائل علمی و دانش افزایی به شکل فعالیت/ فرایندهایی نمود می‌یابد "رفتار علمی" نامیده می‌شود (Shrager and Langley, ۱۹۹۰).

"رفتار علمی" اکتسابی است و با مطالعه، تعامل و تجربه، و به شرط دارا بودن استعداد، علاقه و پشتکار شکل می‌گیرد. چند عامل مؤثر بر شکل‌گیری رفتار علمی عبارتند از: قرار گرفتن در محیط‌های خاص (مانند محیط‌های آموزشی و پژوهشی)، ارتباط علمی و تعامل با دیگران، دریافت بازخورد نسبت به تفکری که در ذهن شکل گرفته است، و ارزیابی و مدیریت رفتار خویش. البته، با وجود اکتسابی بودن "رفتار علمی" در هیچ دانشگاه یا مرکز آموزشی چنین مقوله‌ای به صورت رسمی آموزش داده نمی‌شود^۲، بلکه بیشتر تأکید روی آموزش مقوله‌هایی چون "روش پژوهش" است. بر پایه تعریف بند پیشین، مهارت "در اجرای پژوهش" بخشی از "رفتار علمی" است. به نظر می‌رسد که بسیاری از اجزاء رفتار علمی (ویژگی‌های فکری و رفتاری) به مرور زمان به شیوه‌ای در وجود پژوهشگران روشمند و نهادینه می‌شود که خود آنان از شکل‌گیری آنها بی‌اطلاعند. شاید همین ویژگی رفتار علمی سبب شده

^۱. knowledge structures

^۲. برای مثال، شومیکر و دیگران در کتاب "نظریه‌سازی در تحقیقات علوم اجتماعی" در این باره می‌نویسند: "نظریه‌ها باید توسط اندیشمندان بشری شکل داده شوند و اغلب در این فرایند اندیشیدن برای شکل‌دادن به نظریه‌ها، خلاقیت حضور دارد. جنبه بدیع نظریه‌سازی اغلب در کلاس‌ها و کتاب‌های درسی روش تحقیق نادیده انگاشته می‌شود" (شومیکر و دیگران، ۱۳۸۷: ص. ۱۷۷).

است در مورد شکل‌گیری و توسعه سایر جنبه‌های آن کمتر مطالعه شود. این در حالی است که داشتن "رفتار علمی"، به طور منطقی می‌تواند منجر به یافته‌های علمی بیشتر توسط پژوهشگران شود. همانطور که در بند پیشین اشاره شد، در هیچ دانشگاهی تمامی جنبه‌های رفتار علمی به طور رسمی آموزش داده نمی‌شود. بلکه افراد از راه ارزیابی سطح فکر و عملکرد خویش و مقایسه آن با شیوه فکر و عملکرد یا تولیدهای علمی پژوهشگران با تجربه، تلاش می‌کنند استانداردهای نوشته و نانوشته مورد پسند جامعه علمی را رعایت نمایند. به ارزیابی و مدیریت فکر و رفتار خویش در حوزه روان‌شناسی "مدیریت خود"^۱ و "خود تنظیمی"^۲ گفته می‌شود. براساس نظریه شناختی اجتماعی باندورا (۱۹۷۷ و ۱۹۹۷) افرادی که توانایی خود تنظیمی دارند، دارای شاخص خود کارآمدی^۳ هستند. خود کارآمدی به معنی باور فرد به توانایی خویش برای ارزیابی و ارتقاء خویش در زمینه‌ای خاص است.

در هر صورت، ارتباط علمی حاصل تعامل با دیگران از طریق حضور در مجامع علمی، نامه‌نگاری، ارتباط تلفنی، نشر یافته‌های علمی در نشریات و، احتمالاً، دریافت بازخوردهایی به شکل نقدهای علمی است. این نوع مجاری سنتی ارتباط علمی، اغلب زمان‌بر و پرهزینه است. اما در دوران رواج فناوری اطلاعات زمان و هزینه کمتری برای شکل‌گیری ارتباط علمی مورد نیاز است. امروزه بسیاری از تعامل‌های علمی پژوهشگران در محیط رایانه‌ای انجام می‌شود. پژوهشگران و کاربران اینترنت با عضویت در گروه‌های خبری، گروه‌های مباحثه، شبکه‌های اجتماعی، پست الکترونیک، وبلاگ‌های خصوصی و گروهی، و وب سایت‌های شخصی و سازمانی با افراد همکار و هم‌علاقه تعامل دارند. علاوه بر جستجوی منابع اطلاعاتی، بسیاری از مجلات و همایش‌های علمی معتبر، مقاله‌ها

^۱ . self management

^۲ . self regulation

^۳ .self efficacy

و گزارش‌های علمی افراد را تنها از طریق سامانه رایانه‌ای و به شکل الکترونیکی پذیرش و داوری می‌نمایند. به همین دلیل، محیط الکترونیک خود سبب پدید آمدن حوزه‌های پژوهشی جدید بسیاری شده است (Lambiotte and Panzarasa, ۲۰۰۹).

با وجود اینکه مدت زیادی است که پژوهشگران به طور گسترده از محیط الکترونیکی برای برقراری روابط علمی با همکاران یا برخورداری از اطلاعات و دانش موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی استفاده می‌کنند، اما خلاءهایی در زمینه بررسی آثار اینگونه تعامل‌ها بر رفتار علمی (ویژگی‌های فکری و رفتاری) آنان مشاهده می‌شود. پژوهش کنونی برای پر کردن بخشی از این خلاء اجرا شد.

محیط از جمله عوامل مؤثری است که با فراهم کردن امکان ارتباط علمی و تعامل، زمینه ایجاد تحولات فکری و رفتاری پژوهشگران را فراهم می‌نماید (Glanz et. al., ۲۰۰۸:۴۶۵). پژوهشگران - به عنوان افرادی اجتماعی - نیازمند برقراری ارتباط فکری با افراد هم‌علاقه هستند. این ارتباط می‌تواند رو در رو یا غیر مستقیم - از طریق منابع اطلاعاتی چاپی یا الکترونیکی - باشد. پژوهشگران به دلیل محدودیت‌های مختلف (زمانی، مکانی، ارتباطی، اجتماعی، روانی، و...) همواره سعی می‌کنند که از منابع اطلاعاتی استفاده نمایند که دست کم دارای یک یا چند ویژگی زیر باشد: از نظر زبان نوشتاری قابل درک باشد، از نظر دسترسی محدودیت زمانی و مکانی کمتری داشته باشد، به هزینه و وقت کمتری نیاز داشته باشد، دارای اطلاعات کافی، مناسب، و مورد اعتماد باشد، و محقق برای دستیابی به آنها از نظر روانی و جسمی به زحمت کم‌تری دچار گردد.

پایگاه‌های اطلاعاتی که در بستر شبکه‌های اینترنت، اینترنت و یا وب جهانی ارائه می‌گردد، از جمله منابعی هستند که بسیاری از ویژگی‌های مورد اشاره در بالا را دارند. سامانه اطلاعاتی، که از طریق آن محتوای پایگاه‌های اطلاعاتی در دسترس کاربران قرار داده می‌شود، مجموعه‌ای سخت‌افزار و نرم‌افزار یکپارچه است که برپایه منطق، الگوریتم‌ها، استانداردها و پروتکل‌های مشخص، محتوای

اطلاعاتی را به صورت دیجیتالی ذخیره، بازنمایی، پردازش و بازیابی می‌نماید (Watson, ۲۰۰۷). جزء مهمی از سامانه پایگاه‌های اطلاعاتی قسمتی است که امکان برقراری ارتباط کاربران با سامانه اطلاعاتی را فراهم می‌نماید. به این بخش که کاربران از طریق صفحه رایانه امکان جستجو و نمایش محتوای اطلاعاتی موجود در پایگاه را می‌یابند، رابط کاربر^۱ گفته می‌شود.

طراحی رابط کاربر در ابتدای پیدایش سامانه‌های اطلاعاتی، بیشتر سامانه-مدار^۲ بود. به این معنا که طراحان عملکرد سامانه را از نظر فنی مدنظر داشتند و به نیازها و خواسته‌های کاربران توجه چندانی نمی‌شد. اما با گسترش رایانه‌های شخصی از ۱۹۸۰م. به بعد پژوهش‌های کاربر مدار در زمینه طراحی رابط کاربر مورد توجه قرار گرفت و مفهوم استفاده‌پذیری^۳ به عنوان یکی از معیارهای کلیدی سامانه‌های اطلاعاتی کاربر مدار مطرح شد (Shackel, ۲۰۰۹). بعدها در مورد موفقیت سامانه اطلاعاتی نظریه‌ها و الگوهایی مطرح شد (Petter et al., ۲۰۰۸) و برخی معیارها مانند دسترس پذیری، استفاده پذیری، قابلیت درک، ربط، تناسب، قالب، درستی، سادگی استفاده، سادگی یادگیری، انعطاف پذیری، دقت سامانه، یکپارچه بودن، و قابلیت شخصی سازی به عنوان مفاهیم کلیدی در موفقیت سامانه مطرح شد (Sedera et al., ۲۰۰۴).

رعایت معیارهای فوق برای جلب رضایت کاربر نهایی است، چون رضایت کاربران به عنوان یکی از معیارهای سنجش موفقیت سامانه‌های اطلاعاتی مطرح شده است (Zviran and Erlich, ۲۰۰۳). پژوهش‌های مربوط به طراحی رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی و موتورهای جستجو نشان داده است که کاربران از رابط کاربرهایی که دارای ویژگی‌های تعاملی هستند، رضایت بیشتری دارند (Liu, ۲۰۰۰; Zhang and Von Dran, ۲۰۰۸; Chang and Chen, ۲۰۰۲; and Shrum, ۲۰۰۲). بر همین اساس،

^۱ . user interface

^۲ . system- oriented

^۳ . usability

پیشنهاد شده است در رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی از این ویژگی‌ها و قابلیت‌ها استفاده شود. همچنین، پژوهش نشان داده است که افراد، همانطور که در تعامل با سایر افراد، تحول می‌یابند، در نتیجه تعامل با ماشین‌ها و رابط کاربرهای آنها نیز دستخوش تحولات شناختی و رفتاری می‌شوند (Kolkko, ۲۰۰۷; Glanz et. al., ۲۰۰۸:۱۸۳; Lockton et al., ۲۰۱۰).

در زمینه تأثیر تعامل بر ذهن و رفتار کاربران می‌توان برخی الگوها، نظریه‌ها و اصول را نام برد. مانند، نظریه رویارویی اطلاعاتی (مواجه شدن با اطلاعات)^۱ از ساندا اردلز^۲ که راجع به رفتار کاربران در زمینه دنبال کردن و دریافت اطلاعات در فرصت‌های مناسب است؛ نظریه زمینه‌های اطلاعاتی^۳ کارن ای فیشر^۴ که مربوط به دریافت اطلاعات از منابع غیر رسمی در گروه‌های انسانی است؛ نظریه مقاصد اطلاعاتی^۵ راس جی تاد^۶ که مربوط به تغییرات ساختار دانش و شناخت کاربران در نتیجه دریافت اطلاعات است؛ چارچوب یکپارچه برای اطلاع‌یابی و بازیابی تعاملی اطلاعات^۷ پیتر اینگورسن^۸ که بر نقش کاربران به عنوان کنشگری شناختی مرتبط با دو محیط رابط کاربر و بافت اجتماعی-فرهنگی-سازمانی، تمرکز دارد؛ نظریه عوامل انگیزشی برای طراحی رابط کاربر^۹ از کارولین واترز^{۱۰} که بر افزایش انگیزه کاربران در استفاده از سامانه از طریق تقویت عملکرد، پشتکار و لذت توجه دارد؛ تغییر بنیادی رفتار کاربران یا اصول عصر دیجیتال (اصول تعامل، ارتباط و دسترسی) الیزا تی درسانگ^{۱۱} که از آنها به عنوان اصول بنیادی طراحی اطلاعات در قرن بیست و یکم یاد می‌کند (فیشر و دیگران، ۱۳۸۷)؛ نظریه‌هایی که مبانی نظری روانشناسی مثبت (شادی و خلاقیت) دارند مانند،

^۱ . information encountering

^۲ . Sanda Erdelez

^۳ . information grounds

^۴ . Karen E. Fisher

^۵ . information intents

^۶ . Ross J. Todd

^۷ . integrative framework for information seeking and interactive information retrieval

^۸ . Peter Ingwersen

^۹ . motivational factors for interface design

^{۱۰} . Carolyne Waters

^{۱۱} . Eliza T. Dresang

استفاده‌ها و خوشنودی‌ها^۱ (Hausman and Siekpe, ۲۰۰۹)؛ سرگرم کنندگی^۲ (Kuts, ۲۰۰۹)؛ و جریان مطلوب یا تجربه خوشایند^۳ (Finneran and Zhang, ۲۰۰۵) درباره "تجربه کاربر" هنگام استفاده از ویژگی‌های رابط کاربر.

در این پژوهش، از میان نظریه‌های بالا، نظریه "تجربه خوشایند"، به دلیل نگرش نظام‌مند به تأثیرات رابط کاربر بر حالت‌های ذهنی و نگرشی کاربران، برای بررسی آثار محیط تعاملی رابط کاربر بر "رفتار علمی" پژوهشگران مورد استفاده قرار گرفت. برخی پژوهش‌های قبلی نشان داده است که دستیابی به تجربه خوشایند بر اثر احساس تعامل با رابط کاربر سبب یادگیری می‌شود (Ghani, ۱۹۹۵; Ho & Kuo, ۲۰۱۰). این نظریه ابتدا در رشته روان‌شناسی توسط چیک‌سنت‌میهای^۴ در سال ۱۹۷۵ و ۱۹۹۰ م. ارائه شد و از دهه پایانی قرن بیستم مورد توجه پژوهشگران حوزه پژوهشی تعامل انسان - رایانه^۵ قرار گرفت (جهت اطلاعات بیشتر در مورد این نظریه بنگرید به فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش).

به طور خلاصه، پژوهش‌های بیان شده در قسمت مقدمه به دلایل زیر پژوهشگر را به سوی پرداختن به مسئله پژوهش رهنمون شد: نخست، پژوهشگران به دلیل اهمیت یافتن محیط رایانه‌ای در فراهم نمودن امکان تعامل، ارائه منابع اطلاعاتی و آسان نمودن ارتباط علمی، زمان زیادی را به استفاده از این محیط اختصاص می‌دهند (Hurd, ۲۰۰۴). دوم، رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی برای جلب رضایت کاربران سعی در ارائه محیطی تعاملی برای استفاده آنان دارند. سوم، برپایه نظریه تجربه خوشایند، غنی بودن محیط تعاملی رابط کاربر، تجربه خوشایندی به کاربر می‌دهد که وی را به مراجعه بعدی و استفاده تشویق نموده و همین انگیزه وی را به سطوح بالاتر استفاده از منابع اطلاعاتی سوق

^۱ . uses and gratifications

^۲ . playfulness

^۳ . برابر نهاد "Flow or Optimal Experiences" در زبان فارسی ممکن است عبارات "جریان مطلوب"، "تجربه بهینه"، "تجربه خوشایند" یا "در زمان حال جاری بودن" باشد. در این پژوهش "تجربه خوشایند" استفاده شده است.

^۴ . Mihaly Csikszentmihalyi /mi:ha:zˌtʃi:ksentmɛˈhɑ:zi/ http://en.wikipedia.org/wiki/Mihaly_Csikszentmihalyi

^۵ . Human Computer Interaction(HCI)

می‌دهد. چهارم، انتظار می‌رود افرادی که دارای خودکارآمدی بالاتری در زمینه استفاده از محیط مجازی برای جستجوی منابع علمی هستند، بیشتر قادر به ارزیابی جنبه‌های رفتار علمی خویش و در صورت نیاز اصلاح یا تعدیل آنها باشند.

بر پایه پیش‌فرض‌های بالا پرسش‌های زیر پیش‌آمد: آیا تعامل محیط رایانه‌ای می‌تواند در تحول فکری و رفتاری پژوهشگران نسبت به موضوع و مسئله مورد بررسی (که پژوهشگران به دنبال آنند) نقش داشته باشد و سبب شود تا کاربران "رفتار علمی" متعادلی (یا بهتری) برای بررسی موضوع اتخاذ نمایند؟ آیا ویژگی‌های تعاملی موجود در رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی سبب دستیابی کاربران به تجربه خوشایند خواهد شد؟ آیا دستیابی آزمودنی‌ها به تجربه خوشایند هنگام استفاده از رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی ممکن است در رفتار علمی آنان نقش داشته باشد؟ و آیا خودکارآمدی آزمودنی‌ها در روابط متغیرهای مستقل و وابسته یا دستیابی آزمودنی‌ها به تجربه خوشایند در محیط رایانه، دخالت دارد؟

۱-۲. اهمیت مسئله و ضرورت پژوهش

پاسخ به این پرسش‌ها سبب شناسایی عوامل کمک‌کننده به شکل‌گیری و هدایت "رفتار علمی" پژوهشگران از طریق محیط رایانه‌ای خواهد شد. بر پایه این، نکته اساسی مورد توجه این پژوهش آشکار سازی "میزان تأثیر ویژگی‌های تعاملی رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی بر شکل‌گیری یا توسعه رفتار علمی پژوهشگران" با استفاده از نظریه "تجربه خوشایند" است که توسط چیک‌سنت‌میهایی (۱۹۷۵، ۱۹۹۰) طرح شده است (در فصل دوم این پژوهش مبانی نظری مربوط به رفتار علمی و نظریه تجربه خوشایند به عنوان یکی از نظریه‌های مطرح در روان‌شناسی مثبت که برای مطالعه رفتار استفاده‌کنندگان رابط کاربر در محیط رایانه مورد استفاده قرار گرفته است، به طور مشروح آمده است).

شناسایی ویژگی‌های مؤثر رابط کاربر و نوع تأثیر آنها بر "رفتار علمی" پژوهشگران سبب خواهد شد که انتخاب و استفاده از آن ویژگی‌ها در رابط کاربر سامانه‌های اطلاعاتی هدفمند شود و کتابداران هنگام مشاوره در زمینه طراحی رابط کاربر سامانه‌های مورد استفاده، این ویژگی‌ها را پیشنهاد و یا لحاظ نمایند.

نتایج این پژوهش می‌تواند در طراحی رابط کاربر اکثر سامانه‌های اطلاعاتی و آموزشی از جمله آموزش از راه دور، سامانه‌های اطلاعاتی سازمانی، و نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای مورد استفاده قرار گیرد. همچنین، در صورت وجود رابطه مثبت این ویژگی‌ها با ایجاد یا توسعه "رفتار علمی"، می‌توان از آن برای کمک به تربیت دانشجویان به سوی کسب چنین ویژگی‌های فکری و رفتاری، از طریق محیط رایانه‌ای، بهره‌برد و بستر مناسبی برای ایجاد و توسعه "رفتار علمی" در افراد تحصیل کرده فراهم نمود.

۱-۳. هدف‌های پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، آزمون تأثیرگذاری "ویژگی تعامل رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی" بر "رفتار علمی" کاربران از سویی و "تجربه خوشایند" متأثر از تعامل با محیط رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی بر "رفتار علمی کاربران" از سوی دیگر است. پیش‌بینی پژوهشگر این است که، در صورت وجود تعامل مثبت بین این متغیرها، حوزه پژوهشی جدیدی در زمینه ایجاد و توسعه رفتار علمی در کاربران به عنوان بخشی از عملکرد رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی مورد توجه قرار گیرد.

به بیان دیگر، هدف این پژوهش بررسی اعتبار چارچوب مفهومی ترسیم شده در شکل ۱-۱ است (شکل ۱-۱ وضعیت روابط و تأثیرات احتمالی متغیرهای مورد بررسی در این پژوهش را نشان می‌دهد. هر کدام از سه متغیر تعامل رابط کاربر، تجربه خوشایند، و رفتار علمی دارای شاخص‌هایی هستند که با استفاده از آنها اندازه‌گیری می‌شوند. برای متغیر خودکارآمدی نیز گویه‌هایی درباره باور آزمودنی‌ها به توانایی خویش در زمینه استفاده از محیط رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی و منابع اطلاعاتی برای ارتقاء فکر و رفتار خویش در حوزه علم مطرح خواهد شد.